

mod kolleger, der overvurderede deres egen position i forhold til besættelsesmagten. Men at han førte traditionel småstatspolitik, er absolut korrekt. Mere tvivlsomt er, om den *dengang* havde noget alternativ. Det er sikkert også rigtigt, at hans goodwillpolitik rummede overflødige elementer, om end det var og stadig er vanskeligt at pege dem ud, da den tyske kurs hvilede på en helhedsvurdering af, om det var hensigtsmæssigt at beholde det absurde danske demokrati.

Meget forsigtig er Morten Things biografi af sin far, Børge Thing alias BOPA-lederen »Brandt«, af andre fremhævet som en af modstandsbevægelsens mest kompetente ledere. Det må dog undre, at hans debut som sabotør, skildret i *Sabotage* (1945), dateres så sent som oktober 1942, skønt der må være tale om de attentater natten mellem den 18. og 19. august, som dansk og tysk politi var enige om at mistænke nazisterne for. Artiklen afrundes med en skildring af Børge Thing som kommunistisk officer i den danske hær – med en næppe atypisk karriere. Det er nyttigt, at en så væsentlig aktør er draget ud af sin anonymitet.

At Henrik Lundbak har haft svært ved at give en overordnet karakteristik af Arne Sørensen og kun når til at fremhæve hans bestræbelser for at gribe tidens bærende strømninger – hvad der ikke siger meget – skal næppe bebrejdes ham. Artiklen rummer en redelig gennemgang af den biograferedes usammenhængende holdninger.

Carl Erik Andresens biografi af Hans Hedtoft er en pæn, men ukritisk mindeartikel, der kunne være trykt som nekrolog.

Henning Poulsen

Anders Thornvig Sørensen: *Et spørgsmål om suverænitæt? Danmark, landbruget og Europa, 1950-53.*

(Landbohistorisk Selskab, 1998). 162 s.

Bogen fokuserer på Danmark og de vesteuropæiske »Green Pool«-forhandlinger i årene 1950-53 – eller »den grønne plan«, som denne bog, i lighed med andre fremstillinger, lidt haltende oversætter dem til. Men med denne kommentar af vejen må den foreliggende bog karakteriseres som et flot stykke historieforskning, der er en viderebygning på Anders Thornvig Sørensens speciale.

Den grønne plan var egentlig flere planer, der opstod på henholdsvis hollandsk, fransk og britisk initiativ med formålet at lave et vesteuropæisk landbrugsfællesskab. Graden af samarbejde og overstatslighed i de forskellige initiativer varierede, men ligheden var alligevel så stor, at de oftest er blevet behandlet under et. Imidlertid var det det franske initiativ, Pflimlin-planen, der reelt havnede på forhandlingsbordet. Men selv om den grønne plan-forhandlingerne strakte sig over flere forhandlingsrunder samt over flere år, kuldsejlede de, og der blev som bekendt aldrig etableret et europæisk landbrugsfællesskab. Alligevel er der god grund til at skrive en bog om dem. Den grønne plan skal ses i sammenhæng med andre ideer om sektoral integration i første halvdel af 1950'erne, hvor den mest succesfulde blev Schuman-planen, der førte til oprettelsen af det Europæiske Kul- og Stålfællesskab (EKSF). Samtidig gav planen en forsmag på nogle af de problemer, som det Europæiske Økonomiske Fællesskab (EØF) senere løb ind i på landbrugsområdet.

Tanken bag landbrugsfællesskabet var, at hvert deltagerland skulle give afkald på retten til at føre egen pris- og handelspolitik på landbrugsområdet. Da pris- og handelspolitikken netop var hovedmekanismerne i den nationale landbrugspolitik i alle de vesteuropæiske

lande, blev deltagelse i den grønne plan set som opgivelse af suverænitet.

Danmark deltog i forhandlingerne om den grønne plan, og det er her, denne bog kommer ind i billedet. Hensigten med bogen har været at klarlægge, hvilke prioriteringer af politisk og økonomisk art der lå til grund for landbrugets og regeringens stillingtagen til dansk deltagelse i et overstatsligt europæisk landbrugsfællesskab. Desuden vil forfatteren ved en sammenligning af disse prioriteringer og Danmarks ydre stillingtagen til den grønne plan angive, i hvor høj grad landbruget reelt var i stand til at øve indflydelse på den danske udenrigspolitik.

I bogen opdeles forhandlingsforløbet i to faser, nemlig henholdsvis før og efter marts 1952. Det gøres på baggrund af på den ene side den franske regerings invitation til landbrugskonference fra marts 1951 samt afholdelsen af den første regeringskonference herom i Paris i marts 1952 og på den anden side en gradvist ændret dansk holdning til planerne fra marts til september 1952 og afholdelsen af den anden landbrugskonference i marts 1953. Hvorefter forhandlingsgrundlaget ændrede karakter.

Frem til marts 1952 afviste den danske regering og landbrugets organisationer en egentlig dansk deltagelse i et overstatsligt europæisk landbrugsfællesskab og dermed suverænitetsafgivelse. Før marts 1951 havde den danske stillingtagen til den grønne plan helt været præget af manglende kendskab til planens konkrete indhold. Modstanden var bestemt af både indenrigs- og udenrigspolitiske interesser. En grund til, at landbrugsorganisationerne var imod suverænitetsafgivelsen på dette tidspunkt, var frygten for tab af indenlandsk autoritet, idet sagen blev betragtet ud fra en synsvinkel om, at oprettelsen af et overstatsligt landbrugsfællesskab ville have svækket organisationernes magt over

dansk landbrugspolitik langt mere end regeringens magt. Desuden var den danske landbrugseksport til Storbritannien gennem langtidskontrakter af afgørende betydning for erhvervet, og det var derfor nok for dansk landbrug blot at opretholde status quo i den internationale markedssituation uden for Storbritannien. Kun en britisk beslutning om at indtræde i landbrugsfællesskabet ville kunne have ændret den danske tilbageholdenhed over for den grønne plan.

I 1952 begyndte de danske landbrugsorganisationer gradvist at ændre deres hidtidige afvisning af suverænitetsafgivelse, og Anders Thornvig Sørensen skønner, at den vigtigste årsag hertil var usikkerhed i udsigten til forlængelse af de dansk-britiske langtidskontrakter. Samtidig frygtede dansk landbrug, at hollandsk landbrug ville udnytte dets direkte involvering i blandt andet EKSF til at skaffe sig en fortrinstillig på det vesttyske marked, hvilket bevirkede et forstærket pres fra de danske organisationer på regeringen.

I reglen ser det ud til, at regeringen fulgte landbrugsorganisationernes stillingtagen til den grønne plan, hvilket bogen tillægger to forhold. Ved at deltage i et kontinentalt landbrugsfællesskab kunne der, for det første, blive skabt tvivl om fortsættelsen af de dansk-britiske handelsaftaler. For det andet kunne Danmark havne i en situation med modsigende udenrigspolitik, idet Danmark ikke deltog i de øvrige kontinentale integrationsforanstaltninger. Imidlertid lægger bogen også op til en anden pointe, nemlig at sammensætningen af den danske delegation til det forberedende arbejde antyder, at regeringen egentlig ikke agtede at give organisationerne afgørende indflydelse på Danmarks stillingtagen til det principielle spørgsmål om suverænitetsafgivelse. Når regeringen over for udlandet gerne henviste til organisationernes modstand, var det

primært, fordi regeringen havde fundet en bekvem metode til at undgå at binde sig til et fast ståsted i forhold til suverænitetsspørgsmålet. Bogen konkluderer derfor, at landbrugsorganisationerne udøvede en betydelig, men ikke bestemmende indflydelse på Danmarks stillingtagen til suverænitetsafgivelse på landbrugsområdet i den undersøgte periode, 1950-53. Samtidig pointeres det, at det at dømme ud fra hyppigheden af korrespondance og møder om den grønne plan i Danmark ser ud til, at ingen af de implicerede parter – hverken regeringen eller landbrugets organisationer – i realiteten viste nogen større interesse for den grønne plan, før uroen begyndte at brede sig på det britiske marked i foråret 1952.

Metodisk bygger bogen primært på omfattende arkivstudier og sekundært på den danske og internationale litteratur om emnet. Desuden er der foretaget en række interviews. Kildemæssigt er bogen baseret på studier i hovedsageligt Landbrugsministeriets og Udenrigsministeriets arkiver i kombination med flere af landbrugsorganisationernes arkiver. Dette materiale er suppleret med arkivstudier i det hollandske landbrugsministerium, og hermed har Anders Thornvig Sørensen fulgt en international tendens inden for historieforskningen, der påpeger vigtigheden af at få perspektiveret oplysninger fra nationale arkiver med andre landes tilsvarende arkiver. Der gives desuden en god vurdering af, hvad der findes i de forskellige benyttede arkiver. Litteraturmæssigt kommer forfatteren grundigt omkring den vigtigste forskning på området i både Danmark og internationalt. Dog savnes Martin Petersons doktordisputats *International Interest Organizations and the Transmutation of Postwar Society* (Stockholm 1979) i bibliografien, hvor bind 2: *Agriculture and the EEC* indgående beskæftiger sig med

størstedelen af de vesteuropæiske landbrugsinteressegruppers holdninger til alle de forskellige europæiske samarbejdsplaner, også til den grønne plan. Om end værket ikke er baseret på arkivforskning, er det stadig et af de mest omfattende, men også oversete arbejder på området.

Anders Thornvig Sørensen går kronologisk til værks i sin fremstilling af forløbet. Kombineret med en god afsnitsinddeling og løbende sammenfattende afsnit er den meget detaljerede proces blevet forholdsvis let at overskue. Bogens omfattende arkivbenyttelse kan både ses som en svaghed og som en styrke. Svagheden træder frem, idet bogen bærer præg af at indeholde overvældende mange detaljer, og dermed får dele af den karakter af at være narrativ. Men styrken i arkivbenyttelsen opvejer klart svagheden. Styrken ligger i forholdet til den tidligere forskning om Danmark og den grønne plan, der må karakteriseres som mere overfladisk og repræsenteret ved forholdsvis få fremstillinger. Denne bog er det første tilbundsgående historiske arbejde om emnet. Desuden er analysen gennemført og inddrager flere niveauer – det europæiske, det nationale, interessegrupperne og brancherne. Bogen må derfor vurderes som et vigtigt bidrag til debatten om efterkrigstidens Danmark i forhold til »Europa«, både vurderet i forhold til den danske historieforskning, men også til den internationale historieforskning om »Green Pool«-forhandlingerne – hvis der altså blot var flere i den sidstnævnte gruppe, der kunne læse dansk.

Ann-Christina Lauring Knudsen

Svend Aage Andersen: *Arbejderkultur i velfærdsstaten*. SFAH Skriftserie nr. 39. (Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, 1997). 335 s., 325 kr.